

## IŠTARTAS

Vanda Juknaitė, *Tariamias iš tamsos: pokalbiai su vaikais*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007. 175 p.

Vanda Juknaitė – viena iš nedaugelio lietuvių rašytojų, kuriai itin svarbus kūrinio autentiškumas: ne istorinis-dokumentinis ar pagrįstas sparčiai senstančiomis kasdienos aktualijomis, bet egzistencinis, neatplėšiamas nuo gyvenimo šerdies, kur personažas egzistuoja ne kaip rašytojo vaizduotės produktas, o veikia kaip literatūrinei tikrovei adaptuotas realus, gyvenimiškas veikėjas. V. Juknaitei nepaprastai svarbu visa, kas tikra. O kadangi tikrų dalykų šiame iškreiptų metaforų pasaulyje ne tiek jau daug, galbūt nereikėtų kaltinti rašytojos, kad ji mažai rašo. Užtat V. Juknaitės knygos tikrai skiriasi nuo, anot jos pačios, „meistriško rašymo apie nieką“.

Ne išimtis ir naujoji knyga *Tariamias iš tamsos* – taupi, tiksli, trykštanti gyvu, skaudžiu, grynu, ne pseudofilosofiniu ir ne „meistriškai“ išgalvotu egzistencializmu. Betgi pavadinimas, mano nuostabai, metaforizuotas ir sukelia plačiausių asociacijų – nuo Pradžios knygos iki išsikvėpusio postmodernizmo veikalų. Tačiau pavadinimas (be kai kurių klausimų) ir būtų vienintelis literatūriškas dalykas šioje knygoje. Nes jai negali taikyti šabloniško literatūros kritiko vertinimo. Ir tai natūralu, nes pokalbiai su ypatingo likimo vaikais neapibrėžiami literatūrologinėmis sąvokomis, neanalizuojami siužeto, pasakotojo, psichologinio personažų traktavimo, kompozicijos, teksto segmentų atžvilgiu. Tai galbūt netgi ne literatūra, tai daugiau nei literatūra: liudijimai, atvertys, egzistencinė autentika. Galima suprasti V. Juknaitės atodūsi, palydinti šią knygą: esu išvaduota nuo rašymo rutinos, nes viską parašiau, ką norėjau parašyti (LTV, „Kultūra“). Šiais laikais, kai literatūra daugeliu atžvilgių nebėra egzistencinis liudijimas, veikia vartojimo srities, hedonistinės kultūros objektas, o pats rašymas yra paslaugos teikimas, iš kurio rašytojas kaip rinkos dalyvis visiškai netrokšta išsivaduoti, toks posakis sukelia nuostabą. Juk iš vaikų, su kuriais V. Juknaitė kalbasi, gyvenimo liudijimų būtų galima „pagaminti“ gerą dešimtį aktualios tematikos knygų vaikams ir paaugliams, kaip tai daro, pavyzdžiui, vokiečių rašytoja J. Frey (J. Frei) ar anglė A. Cassidy (A. Kasidi) (rašo apie netekusius regėjimo, įkalintus, dingusius be žinios, nusikaltusius vadais, nėsčias paaugles ir t. t.) Tokios knygos reikalingos kaip atsvara eskapizmo\* madai, tačiau... Ar kas gali autentiškiau ir įtaigiau paliudyti vaiko gyvenimą nei pats vaikas?.. Juk suaugusieji rašydami kuria savo pasaulį, transformuodami tą, kuris turėtų liudyti. Ir visų pirma transformacija vyksta kalbos atžvilgiu. V. Juknaitės knyga žavi suaugusiųjų nesugadinta sakinių struktūra, sintakse. Pauzėmis, pakartojimais, kurie pasakojančiajam labai reikšmingi. Veiksny, tariny, aplinkybės kartais galbūt ir ne taip sudėstyti, kaip reikalautų oficialios kalbos taisyklės, tačiau vaiko liudijimui vargu ar reikia to oficialumo.

Žodis „kažkas“ vaikų kalboje atlieka ne nuobodžią pasikartojimo ar neįvardijimo funkciją, o įgyja egzistencinio objekto (personalijos) statusą („Jei mes į šią žemę atėjom, tai mes čia kažkam reikalingi“, p. 40). Bendratys, kuriomis kalba sutrikusio intelekto vaikas, šiaip jau turėtų būti verčiamos esamojo ar būtojo laiko formomis ir nuosakomis, bet juk tai stulbinanti egzistencinė atvertis: jausti laiką kaip nedalomą substanciją. O šurpieji „karas, maras ir badas“ (p. 83), įstrigę

---

\* Eskapizmas – lit. kritikos tendencija – sąmoningas aktualių visuomenės problemų vengimas, atitrūkimas nuo gyvenimo tikrovės. (Red.)

vaikui, matyt, dėl panašaus skambesio, iš esmės panašūs ne tik savo fonetine sandara, bet ir semantinė prigimtimi, todėl gali būti traktuojami kaip viena sąvoka.

Antra vertus, ši knyga unikali tuo, kad priverčia krūptelti skaitytoją, pripratusį prie patogių „gyvenimo būdo“ (ar „stiliaus“) šablonų ir plačiai reklamuojamų gerumo akcijų, per kurias, pavyzdžiui, perkami kochleariniai implantai negirdintiems vaikams – mat kurčias ar aklas vaikas mūsų visuomenei atrodo paženklintas kaip nelaimingasis, kaip atstumtasis. Bet ar suvokiama, kuo savitas tokio vaiko pasaulis – gal jis mato ir girdi tai, ko nesugebame mes, sveikieji?.. Štai kurčios mergaitės žodžiai: „Man tai yra natūralus pasaulis, mano kalba, aš galiu ja ir suprast, ir išsireikšt. [...] Man tas implantas būtų kaip svetimybė, prievarta. Aš nežinau, kas tai yra girdėti“ (p. 136). Atkreipkite dėmesį į žodžius „mano kalba“. Jie žymi išskirtinumą. Išdidumą. Nepriklausomybę. Ir galbūt *normalių* žmonių geranoriškumas tėra nesupratingumas ir bandymas suniveliuoti tuos, kurių kalbos jie nesupranta, o išmokti nesistengia. „Aš tai negaliu praregėt, o jie užsimerkti gali“, – sako akla mergaitė (p. 48), ir šie žodžiai – ne jos fizinės, o veikia mūsų, vadinamųjų sveikųjų, dvasinės negalės ženklas. Mes nemokame regėti užsimerkę, ta „vidine akimi“, kurią iš prigimties akli vaikai vadina ir „dvasia“, ir „žvaigžde“, ir „energija“, ir „širdies balsu“, o per nelaimingą atsitikimą regėjimą praradęs berniukas – gebėjimu įsiklausyti. „Man gyvenime viskas yra brangu. Ir skausmas. Ir labai didelis skausmas man yra brangus. Man brangus net mažas akmenukas“ (p. 56) – ar šiuos aklos mergaitės žodžius galėtų pakartoti daugelis išlepintų turtingų žmonių vaikų?.. Jeigu ne, gal juos reikėtų laikyti nelaimingaisiais?..

Dar labai svarbus dalykas šiuose liudijimuose – tas, kad bene visi vaikai intuityviai gina *pilną*, tradicinę šeimą, sugriaudami suaugusiųjų pasiteisinimus (paremtus, beje, tyrimais ir apklausomis), kad šeimai užtenka ir vieno iš tėvų. Vaikas gali pagyventi kurį laiką pas mamą, kurį laiką – pas tėvą. Būti savotišku migrantu nuo mažų dienų. Tėvo autoriteto ar mamos meilės pritrūkusiems vaikams dažnai atsiveria kelias į nusikaltimą – kaip į savotišką kerštą visuomenei ar bandymą kompensuoti visavertės šeimos stygių („Gal kad būtų buvęs tėvas, bet kai tėvo nebuvo, mano visas gyvenimas apsigvertė“, p. 101). O patyrusiems smurtą iš artimiausių asmenų apsiverčia ne tik gyvenimas, bet ir vertybių sistema (vaikui gaila „sutraumuoto“ šuns kaip „mažojo“ brolio, nes juos abu motina negailestingai mušė: „Mes kaip futbolo kamuoliai. Užmušiu aš tą močią!“, p. 115).

Vaikai nebijo kalbėti nei apie meilę, nei apie mirtį – mes, suaugusieji, vienos paniškai bijome, o kitą pažeminome tiek, kad ji nebeįsivaizduojama kaip dvasinis jausmas. Sunkiai sergantis berniukas mano, kad meilė – „tai visi jausmai. Tu esi jau susirišęs“ (p. 154). Taigi šis jausmas – ryšys, o ne fiziologinis dirgiklis, veikiamas astrologinių prognozių ir „aukštuomenės“ paskalų. Ir pinigai kalbintiems vaikams nėra pagrindinis gyvenimo tikslas: „Negali pinigais paimti... kitų žmonių“ (p. 66). Kitaip tariant, negali nusipirkti nei kito žmogaus talento, nei proto, nei stiprybės, nei gebėjimo džiaugtis mažu akmenuku, nes tai neįkainojami dalykai. Suaugusiesiems reikėtų tai suprasti, ypač tiems, kuriems pinigai yra neabejotinas prioritetas, ir neversti vaikų reklamuoti „Rimi“ vištų ar „Tele2“ telefonų. Nes tai primena nesenus laikus, kai vaikų lūpomis būdavo dėkojama partijai ir armijai. Vaikas, anot vieno iš mažųjų V. Juknaitės pašnekovų, „yra tik vaikas ir jis dar nieko neišmano. Jis dar ne žmogus. Jis tik bus žmogus“ (p. 151–152) – tačiau vaikas visados bus daugiau ateities nei praities žmogus, taigi ir visuomenei reikėtų stengtis išauginti ne ideologinį ar vartotojišką mankurta, o asmenybę. Manychiau, ši knyga skirta tam, kad to nepamirštame.